

omen zuan; baiña lantegiko nagusiak ez omen zion uzten.

Lanaren *baja* artzea pentsatu zuan orduan. Medikua ekar arazi zuan, eta onek galdetzen dio:

–Zer dezu, bada?

–Ara, jauna: iztarra aunditua.

Altxa ditu Txirritak galtzak eta erakutsi dio bere iztar puska. Etzion bat besterik erakutsi, noski, bestea berdiña zala ikusi etzezan.

–Ta nola aunditu zaizu?

–Ez dakit, bada, jauna.

Medikua ikusten ta ikuitzen jardun zaio, alako ta alako botikak artzeko agindu dio, *baja* eman ere bai, eta an joan zan serio-serio, nolako *petardoa* eman zioten inondik ere somatu gabe. Baita Txirrita ere bertsotara lasai asko⁷.

* * *

Ondarrabi'n ostatzuz zegoala, egun batean, illunabarrean, goiz erretiratu omen zan etxera. Baiña orduantxe komeriantek errira sartu, soiñua joz.

Txirrita oiera zijoan, ta erazten ere asia zan. Baiña aiek somatu zituenean, alpargata bat eskuan eta bestea ankean zituala, kalera abiatu zan, erdi oiñutsik.

Etxekoandreak ikusi eta onela esan zion:

–Baiña, Txirrita! Nora zoaz postura ortan?

Eta Txirritak:

–Ama zanak askotan esaten zidan, ez banintzan zintzotzen, zartzera komeri ederrak ikusi bearko nituela; ta oraintxe ikustera noa⁸.

* * *

Egun batean, norbaitekin topo egin eta onek:

–Kaixo, Txirrita! Zer modu aspaldi ontan? Ori arpegi gaztea dezuna!

Ta Txirritak?

–Arpegi gaztea? Au da, bada, dedan zaarrena...⁹.

* * *

Beste batean, Txirrita Martutene eta Astigarraga bitarteko Zapirain arrobian zegoan, lanean ari ziranez begira, etxera zijoala gelditua.

Langille batek:

–Zer degu, Txirrita? Arrobia erosteko asmoan?

Eta Txirritak:

–Irakin batekin eta birekin ez da be-reala erosiko au...¹⁰

Bietan *erosi* idatzi degu, izketan orrela esaten dalako eta emen ala bear dualako. Baiña berez, gramatikaz alegia, leenengoan *erosi* eta bigarrengoan *egosi* bearko luke.

* * *

Ondo ezik zegoan batean, medikua-rengana joan zan:

Medikuak, oi dan bezela, ondo ikusi ta galderak egin da gero, bere erremedioak eman zizkion.

Eta orduan Txirritak:

–Zenbat urte geiago pasako ditut, oiek eginda?

–Lau edo bost urte geiago bai beintzat.

–Lau edo bost urte gaizki pasatzea baiño, bat ondo pasatzea obe izango da, eta nik leengoan segituko det.

Eta ala partitu zan¹¹.

remboure'k esan zion, Txirritak ezpañean zuan mantxa ura, zerbait ere gaitz txarren bat izango zan bildurra zuela; bañan etzala olakorik ezer.

Ubeldu ori andik puska batera berez joan zitzaion, eta Txirritak asko estimatu zuen medikuaren borondatea, orrenbeste maite zuela ikusita»⁵.

* * *

«Arruebarrena zarrari aditzen nion: tranbeko lana uzteko desiatzen egoten omen ziran, korrika sagardotegira joateko, Txirritaren txisteak aditzeagatik.

Berak egiten omen zitun txisteak, eta danak jarri lertzen parrez, ta antxe sagardoa edan ta txistea esan. Zortzi egunean igual antxe.

Batean, iru egun-pasa egin Olegario eta biak Mendiola esaten dioten baserri batean, da urrengo egunean Olegario etxera joan ta aldatu ta ostera Txirritagana.

Olegariok esan zion:

–Biar Txandrene'ra joan bear diagu, an sagardo ederra asi omen dek-eta!

Ta laugarren eguna pasa ta ba omen dijoaz Mendiola'tik atera ta Astigarraga'ko kalean barrena *taka-taka-taka* Txandrene aldera, ta Olegariok esan omen zion alako batean Txirritari:

–I! Ire arreba ta koñadua emen zatoztik!

–Eztez egia izango!

Txirrita an asi omen zan, bruxa zimurtua ta bruxari tiraka ta tiraka.

Etorri omen ziran da Txirritak:

–Arratsalde on Jaungoikoak!

Ta arrebak esan omen zion:

–Arratsalde on esaten dek, arratsalde

on? Ez al dek etxera joan bear? Lotsagarrri zerria, ez besterik, zerria!

Ta Txirritak:

–Ni zerria banaiz, i ere ala izango aiz, ama baten umeak gaitun-eta! Aio!»⁶

* * *

Bein batez, Txirrita ta bere lengusu Saiburu bertsolariak alkarrekin topo egin zuten tabernaren batean.

Saiburuk onela esan zion:

–Triste ago, Joxe Manuel!

Ta Txirritak:

–Bai! Triste egoteko aña motibo ere badit!

–Zer dek ba?

–Zer dedan? Bi golpe txar artu dizkit!

–Bi golpe txar nun artu dituk ba?

–Nun artu ditudan? Bat, lan-tokitik despatxatu niotek; eta bestea, apupillo nengoen tokitik. Bi golpe oiek ez al dituk triste egoteko aña?»⁷

* * *

Bein batean, Txirritak, Astigarraga'ko sagardotegi batera zijoalarik, Lizardi inguru ortan bere lagun batekin topo egin ta onela esan zion:

–Goazen sagardo edatera!

Ta besteak:

–Bañan etzeukat dirurik!

Ta Txirritak:

–Etzaiok ajolik! Nik badit erronda barentzat!

Ala, joan ziran sagardotegira ta upelaren ondoan exeri biak. Ta Txirritak bere lagunari:

–I ez mugitu emendikan, upelaren ondorian!

Lenbiziko erronda Txirritak pagatu zuan, ta andik aurrera, sartzen zan guziari, Txirritak bertsoa botzen zion, eta aiek sagardotarako gonbidatu.

Ala, gaueko amabietan, geiago sosik gastatu gabe eta sagardoz bete-bete egin da, biak etxera. ⁸

* * *

Bein batez, Txirrita sagardotegian zala, gurasoren batzuk etorri ta esplikatu zioten nola il zitzaien semea, nola ito zitzaien, eta nai lutekela bertso batzuk jar-tea; ixtori guzia kontatu omen zioten.

Ta Txirritak: ea eskribitzen bazekiten.

Ta baietz.

Ekartzeko ba papera ta tinta.

Ta Txirritak danak kantatu, aotik aora bezela; eta, bukatu zituenean, ea ondo al zeuden da baietz.

Ala jarri omen zituen. Ez dakit gezu-rra izango dan ala egia dan⁹.

Bertso auek, bearbada, Txirritak *Reina Regente* baporeari jarritakoak dira. Itxas-ontzi ori, lareun lagun berekin zitua-la, urpera joan baitzan.

* * *

Latze Txirritaren jaiotetxetik goraxea-go Iturralde baserria dago, ta San Antonio batzuetan, eguerdi aldera, ara joan zan Txirrita. Atean egin zuan:

—Eup!

Ta etxekoak:

—Oi, Txirrita! Pasa, pasa!

Ala, barrena sartu ta andik laixter maiera. Etxekoak alkarri galdetzen zioten:

—Ik gonbidatu al dek?

Ta:

—Nik ez!

—Nik ere ez!

Ala, maian exeri eta etxeko nagusia falta zala bazkaltzen asteko, ta Txirritak:

—Ez apuratu: janez itxogingo diogul!

Alako batean, etxeko seme batek:

—Norbaitek gonbidatua etorri al zera, Txirrita?

Eta Txirritak:

—Ez, ez nau inork gonbidatu; bañan ez etortzeko ere ez dit inork esan eta etorri egin naiz bazkaltzera!

Danak parra egin zuten eta festa ederra pasa ere bai gero, Txirritaren bertso eta ateraldiakin¹⁰.

* * *

Naparroa'ko Ezkurra'n festaren bat edo zerbait ere jarri omen zuten, eta Olegario ta Txirrita oñez Ezkurra'raño.

Olegarioren semea jetxi da ta karrozerian —karrozeria zuten ba— aita falta.

Garai artan Goizueta'tik mandoakin—eta etortzen ziran, da Pello esaten zioten bat orduan allegatu Goizueta'tik.

Olegarioren semeak:

—I!

—Zer da?

—Ez itun ba bide ortan nunbait ere ikusiko gure aita ta Txirrita?

—Bai! Pagoaga'ko ortan ziaztiken!

—Pagoaga'ko ortan? Oik dituk, oik! Elurra goien-bean ari zula-ta, nora zijoa-zen?

—Biak alkarrekin an joan dituk!

Goizueta'ra iritxi dira; bi etapetan Ezkurra'raño, urruti baitago ura. An alpar-gata berriak erosi ta aiek kolkoan sartu.

timorik botatzen. Bandejarekin noanean, ola jartzen da buruz bera eta begiak itxita lo-tankeran. Txirrita esaten diote, bertsolaria-edo.

—A, bai. Aditzera badet. Oiek sagar-dotegirako ere asko bear izaten ditek berak. Bai al dakik zer egin bear dioken? Lo-tankeran zeratzen danean, pasatzean bandejarekin saietsean jo fuerte *daka!* Orduan eman bearko dik orrek ere.

Gogoan artu sankristau orrek. Ala, badijoa bandejarekin eskea egiñez, eta, arri-matu danean, betiko martxa Txirritak: buruz bera. Ta *daka!*

Orduan Txirritak:

—Zer dek?

—San Agustiñen argiarentzako.

—Nola esan dek?

—San Agustiñen argiarentzako.

—Zein dek, bada, santu ori?

—Arako ura, gizona.

—Zein? Aldarearen eskubitan makillarekin eta aurrera begira dagoan ori?

—Bai. Orixe.

—Bada, esaiok egun argiz erten eta illundu baño len erretiratzeko, eta ez dua-la argi bearrik izango. Egunez ez dik argi-faltarik izaten, eta gabez egin dezala lo, besteak egiten degun bezela»¹⁵.

1. Pablo Zubiarrain, Ernani-Txikia bertsolaria, Ernani.

2. Migel Arozamena bertsolaria, Ernani.

3. Pablo Zubiarrain bertsolaria, Ernani.

Txirritaren ateraldi au beste tokiren batean ere argitara emana degu: bañan emen diferente xamar kontatzen da.

4. Jose Jenua, Marrakane, Ernani.

5. Jose Ramon Erauskin Lujanbio, Txirritaren illoba, Gazteluene, Altza.

6. Pablo Zubiarrain bertsolaria, Ernani.

7. Segundo Kalonje, Oriamendi baserria, Aiete, Donosti.

8. Migel Arozamena bertsolaria, Ernani.

9. Pablo Zubiarrain bertsolaria, Ernani.

10. Migel Arozamena bertsolaria, Ernani.

11. Pablo Zubiarrain eta Migel Arozamena bertsolariak, Ernani.

12. Jose Ramon Erauskin Lujanbio, Txirritaren illoba, Gazteluene, Altza.

13. Basarri: *Mi atalaya montañera, La Voz de España*, 1973.X.11.

14. Basarri: *Mi atalaya montañera, La Voz de España*, 1971.III.7.

15. Santos Leunda, Etxetxiki, Inurritza, Zarautz. Magnetofonoaz jaso.

TXIRRITAREN PIXUA

Uztapide zanak, bere *Lengo egunak gogoan* liburuan, onela kontatzen digu:

«Bein Txirritak, Goizuetan, eun da berrogei ta amairu kilo ta erdi pisatu omen

zituari. Saiburu bere lengusua ta biak bertso-tara joanda omen zeuden an, da bi mutil gazte sartu omen ziran aiek gosaltzen ari ziran tokira. Ta onela mintzatu omen ziran bi mutil gazte aiek:

Ez dituk nik egiñak emengo argintzak.⁹

* * *

Beste batean, onela galdetu zioten to-riatzeko asmotan:

–Txirrita, Errenteri'ko eliza ez al da oraindik bukatu?

–Neri pakean utzi ta bikarioari kargu artu.¹⁰

* * *

Errenteri'ko elizan lanean ari zala, maillu-kolpe aundi batekin, *plast!*, arriari puska kendu zion. Baita bikarioak esan ere:

–Bejondeizula, Txirrita! Gure pater noster guztiak baño geiago balio zuan maillu-kolpe orrek!

Eta Txirritak:

–Ez Santu Guztien eguna izan balitz.

Anima-egunean, eta bezperan ere bai, kobratuz aritzen baitziran apaizak errespontsoak erreztatzen, garai artan beintzat.¹¹

* * *

Beste egun batean, esan bezela Errenteri'ko elizan lanean ari zala, bikarioak arrantxoa litro erdi ardorekin ekarri zion.

Txirritak esan zion:

–Bai al daki edateko gogorik badedan ere?

Bikarioak:

–Argiñik ez da izaten edaten ez duanik.

Eta Txirritak:

–Bai, jauna. Argiña izan diteke; baiña apaizik ez.¹²

* * *

Beste bein, Txirrita lanean pareta egiten ari zala, mediku batek esan zion:

–Ondo ziok, Txirrita, argiñen okerrak igeltseroak tapatuko ditu ta!

Eta Txirritak:

–Bai, jauna. Gureak igeltseroak tapatzen ditu, eta berorrenak berriz enterradoreak.¹³

* * *

Aurreko gertaera orrek antza aundia du Azpeiti'n kontatu zidaten beste onekin.

Medikuak argiñari esan omen zion:

–Argin txarraren erremedioa, lurra ta karia.

Eta argiñak:

–Bai; ta mediku txarrarena, berriz, atxurra ta palia.¹⁴

* * *

Egun batean, sagardotegian zala, apostua egin zuan lagun batekin, zein alperrego izan.

Laguna lurrean etzan egin zan, eta Txirrita zutik edo zegoan bezela gelditu.

Lagunak esan zuan:

–Zein alperrego? Ni!... Ni etzanda niok.

Eta Txirritak:

–Ez orixe! Ni, etzateko alperrez niok.

Eta Txirritak irabazi zuan apostua.

Gertaera au oso ezaguna da Euskalerrri guztian, eta orrela kontatzen da toki guztietan. Orrela jarri degu guk ere.

Baiña Altza'ko Arriaga baserrian, Txirrita

rritaren iloba batzuen etxean alegia, ango gizonak, Martin Artano'k, esan zidanez, etzan'ori orrela izan. Gertaera ori Tabla zeritzaion sagardotegian gertatu zala zion; Txirritaren laguna Astigarraga'ko Mina baserriko Jose Joakin Olloki izan zala; apostua egun guztiko sagardoa egin zutela; Txirrita izan zala etzanik jarri zana; eta Olloki orrek, zegoan bezela geldituz, apostua irabazi ziola.

* * *

Jon Garmendia Zeleta'k apostu au Lasarte'n jartzen du¹⁵, aurretik Txirritaren beste gertaera bat kontatzen duala:

«...Jakingo dezuten bezela, argiña zan Txirrita opizioz, eta argintzako lanen bat zuala edo San Pedro jaiak zirala, sarri ikusi oi zan Lasarte'n Txirrita.

Egun baten, bere lagun argiña zan Pontxio Olapo'kin –gure Txirritan gisa, oso alperra, gizarajoa– eliz-osteko orma edo paret bat zutitzen ari zirala, eta uste gabea, beren nagusi edo kontratista azaldu zitzaion, ze tajutan lanean ari ziran ikustera; eta nagusiak, oarturik edo ikusirik arri ta morteroaz naasi orma-zuloak itxi bearrean mortero utsez orma-zuloak ixten ari zirala, onako galdera au egin zion Txirritari bere nagusi jaunak:

–Aizu, Txirrita: orma-zuloak morteruz bakarrik ixtekotan, ez degu arri bearrik!

Eta Txirritak, nagusiaren uste-eztako galdera arekin oso asarreturik, onela erantzun berari:

–Ori esan neri? Ba, nagusi jauna, orma-zuloak arrikin ixtekotan, ez degu palan bearrik ere.

Eta eskutan zeukan pala arrika bota,

lana bertan bera utzi, eta beriala, asarre bizian, Yurrita-enea zeritzan sagardotegira jua zan, bere lagun Pontxiorekin; eta ordu artan beste batzuekin sagardotegian aurkitzen zan sagardo-zale batek, eta ixil-antzean, au esan bestieri, argiñ aiek ordu artan an ikustean:

–Motellak, emen dizkigu oraintxe, munduan diran bi alperrik aundiñak...

Pontxiok entzun egin, ordea, ark bere lagunei esan ziena biengatik, eta Pontxiok onela dio belarrira Txirritari:

–Aizak, Txirrita: gu munduan diran bi alperrik aundiñak omen gaituk...

Txirrita ernegatzen da ori entzuteaz, eta an zeuden sagardo-zale guzien aurrean jarri eta au esaten dio Pontxiori:

–Alperrek gerala gu?

–Bai; ala ziotek berritsu abek...

–Ez dek gezurra –dio Txirritak Pontxiori–; baiña bata baino besteak alper aundiago bear dik izan, eta oraintxe bertan, danen aurrian, apustu egin bear diagu, i ala ni naizen alper aundiagoa.

An zeudenak, Txirritaren ateraldi onekin arriturik, pentsakor jarri ziran, nola demontre egin zitekean apostu xelebre ura; baiña egoki asmatu zuten nola egin alper biak:

Pontxio, poliki-poliki, lurrera jetxi zan, eta antxe luze-luze etzanda gelditu; eta Txirrita, berriz, zutik, Pontxiori begira geratu... Eta puxka batean tankera parregarri artan biak egon ondoren, Pontxiok esaten dio Txirritari, lurretik alaiki jekiaz:

–Orra, Txirrita: alper-apustu au nik irabazi diat!...

–Ik irabazi dekela apustua? Nola ordea? –galdetzen dio Pontxiori; eta onek: